

SUOMI'Z ZENBAIT JAKINGARRI

„On maamme koeyhae, siksi jaeae
Jos kultaa kaipaa ken ;
Sen kyllae wieras hyloaejaeae
Mut meille kallein maa on taeae
Kanss'salujen ja saarien
Se meist'on kultainen.”

„Gure sorterrria txiro bide da,
urree irrikitzen duenak hori uste du behintzat ;
gure ondotik pasatzean, atzerritarrak mespretxuz begira gaitzake
beharbada ;
baiña guk bihotzaren erditik maite dugu gure herri hau :
bere baso, arkaitz eta ondartzetan barrena
benetan urrezko lurralde bat zaigu”.

(Runeberg'en olerki batzen bertso hau, Suomi'ko nazio-eresia da gaur)

Euskal Herria txikia da jendez eta hedaduraz. Zapaltzaille ditugun Fraitzia'ko eta Espaiña'ko erresumak neurritzat hartu ezker (eta hau egin ohi dugu oharkabean), gure kaso ez sekulan eta ez inoiz gertatu ez dala pentsa ditek.

Egia esateko, gauza berbera ez da denboran zehar bi aldiz gertatzen. Euskal Herria'k, alde hortatik, bere bide berezia billatu behar du osoki, inun kopiatu gabe ; eta beste herrien kondaira interesgarri izan baditek ere, gauza ageria da gure kinka haxe ez dala inun osotara bere hortantxe inoiz gertatu.

Suomi'ko gertaerak, halere, oso jakingarri zaizkigu, nere ustez. Bertakoek berek „Suomi” esaten baitiote „Finlandia” ko erresuma libroari, nik hemen „Suomi” esango dut ere ; eta „suomiera” suomitarren hizkuntza. Era berean ere „finlandiar” („Finländere”, „Finn-Land”) deituko dut Suomi'ko suomitar-motza, suedendartutako suomitarra (Sueden = Suezia = Suède). „Finlandiera”, „finlandiarren” hizkera alegia, ez da Sueden'go hizkuntza berbera baizik. Berezketa berbera egiten da beste hizkuntzatan : „finlandais” eta „finnois” frantseseraz ; „finlandés” eta „finés” espainieraz. Beste herritan ere, bestalde, gauza bera gertatu izan da : „vasco” hitza ezagutzen da kolonialisten bidez, eta ez „euskalduna” ; „Vascongadas”, eta ez „Euskal Herria”. Era

berean „Finlandia” ezagutzen dugu, eta ez „Suomi”. Nik, noski, „Suomi” hautatu dut artikuluan.

Goazen berriz arira.

Alde batetik jendetzaz, lagun-kopuruaz, Suomi eta Euskal Herria oso desberdiñak ez dira : Euskal Herriak bi milloi baiño gehiago ditu gaur ; Suomi'k, berriz, askatasunerakoan, hiru milloi eta hirurehun milla (4.433.700 lagun 1960-ean).

Suomiera, bigarrenekorik, bakarrik dago Europa'n, euskera bezelatsu ; eta alde huntatik, nazio-jakintza altxatzeko jokabideetan, suomitarren gorabeherak jakingarriago zaizkigu, esate baterako, Quebec'tarrenak edo Flandre'tarrenak baiño ; zeren-eta hauek Fraitzia'ko eta Nederland'eko nazio-jakintza egiñik aurkitu badute, suomitarrek, guk bezela, iñungo laguntza gabe eraiki behar izan dute suomierazkoa.

Arroztasuna edo „desnaziotartzea”, hirugarrenekorik, bi inperialismotatik etorri zitzaion Suomi'ri ; eta, herri txikia izanik, aldiz Sueden, eta aldiz Errusia izan zituen zapaltzaille : bai ekonomiaz, bai politikaz eta bai kulturaz.

Erkertarrek, laugarrenekorik, oso oker jokatu zuten abertzaletasunari buruz, abertzaletasuna eta „burges chauvinismoa” nahastuz, eta gerra ikaragarri baten ondoren „sozial erreboluzioa” pikutara bidaliz.

Suomi, ethniari gagozkiola

Suomiera „fino-ugro” deritzaten hizkuntzen mordokoa da. Ez du, beraz, gertuko ahaidetasunik ez suedenerarekin ez errusierarekin.

„Fino-ugro”en ethnia-mordo hortan hiru herri daude Europa'n : laponiarrak batetik (Noruegen'go, Sueden'go eta Suomi'ko iparraldeko muturrean, eta Kola deritzan URSS'eko lur-muturrean) ; estoniarrak bestetik (Estonia'ko erresuma libro txikian) ; eta suomitarrek azkenik.

Laponiarrik gehienak Noruegen'en eta Sueden'en bizi dira, bi erresumen arteko mugari jaramonik batere egiten ez diotelarik, eta 30.000 baiño gehiago ez dira. Suomi'n beste 3.500 bizi dira gaur (500 bat, „Skolta” izenekoak, Errusia'tik 1920-ean iges-egiñak). Laponiera urrutiago dago suomieratik estoniera baiño ; baiña laponiarrek, hizkuntza trukatzekotan, errazkiago egiten dute suomieraren aldera, suedeneraren edo noruegeneraren aldera baiño. Fenomenu hau ezaguna da. Laponiera, bestalde, Laponia guzian ari da galtzen (Ikus „Le Monde”, 1966-eko Dagonillaren 10-eko artikulua).

Illarako bigarren herria estoniarrek osatzen dute. Hizkuntzaz suomitarrengandik urbil xamar daude. Estonia milloi bat lagun erresuma apala izaki, ezer gutxitan lagundu die suomitarrei.

Hirugarren herria suomitarrek dira. Hauek bi eskualdetan bizi dira : gehienak („hämä-laiset” deritzatenak) Suomi’ko erresuma libroan ; eta gainekoak („karja-laiset” deritzatenak) URSS’eko Karelietan. Hegoaldekoa (Viipuri’ko hiria, beraz, Latokka aintziraren ondoko eskualdea), 1721-ean bezela berriz ere, Errusia’re menpera pasa zan 1947-an. Hangotar guziek (400.000 lagun), 1945-etik beretik, eta Paris’ko Pake-Itunak erresuma-trukatzea guztiz legetu aurretik beraz, batera jo zuten mendebaldera, Suomi’n sekulako problemak sortuz : bizileku, ogibide, eta abar. Gaur Suomi’ko erresuma libroan finkatu dira ; eta beren sorterrira errusitarrek sartu dira millaka.

Iparraldeko Karelia’n (Kuolajärvi, Uhtua, Salmi, eta abar), Suomi’tik ekialdera beraz, 300.000 suomitar bizi ziran 1932 arte. Tartu’ko Bakean (1920-ean), URSS’ek barruti hortan autodeterminazioaren eskubidea obratzea agindu zuen ; eta egin ere bai. Repola’ko eta Polajärvi’ko herriek ezik (Suomi’ra bilduak segidan), Kareliarrek URSS’en gelditzea erabaki bide zuten. 1921-eko Urrilla’n Mosku’ko gobernuaren kontra jaiki ziran, Suomi’ra biltzeko asmotan ; baiña errusitar armadak zapaldu egin zuen matxiñada, eta bi hillabetetan „pakea” bihurtu zan Karelia’ra, atzerritar armada berriz joanik. 1932-an berriz ere jaiki ziran kareliarrek Mosku’ren kontra. Momentu hortan 43 % suomieraz mintzo ziran oraindik, eta 57 % errusieaz. Aldi huntan Stalin’ek bere eskuetan hartu zuen arazoa, eta kareliar herri osoa Errusia’n barrena sakabanatu zuen, multzo txikitari, beren ordeiz Iparraldeko Karelia’ra errusitarrek bidaliaz. Geroztik ez da berriz kareliar problema aipatu.

Erljioari gagozkiolarik suomitarrek protestanteak dira suomi’n (Jutertarrak), eta Iparraldeko Karelian batez ere ortodoxoak (1932 arte bederen, noski). Erljio-desberdintasun hunek kolonialismoan du oiñarri : Suomi Sueden’en menpean bizi izan zan 1809 arte, eta hortatik protestante billakatzea mendebaldeko eskualdea ; Karelia, aldiz, ekialdean, Errusia’re menpean aspaldidanik, eta hortatik ortodoxo. Bai Sueden eta bai Errusia askotan baliatu ziran erlijiozko desberdintasun hauetaz beren arteko mugak finkatzeko. Fenomenu berbera gertatu da ere, jakiña, nederlandarren eta flandetarren artean, edo-ta serbiarren eta kroaziarren artean ere.

Hizkuntzari gagozkiola Karelia’ko eta Suomi’ko hizkerak oso antze-

koak izan arren, dialektu-desberdintasun apurrak ba dituzte. Suomi'n gaur 94 % suomieraz mintzo dira, eta 6 % oraindik ere suedeneraz (hauek dira kolonialisten ondoko „finlandiarrak”). Suedenera Aaland' eko ugarteetan aditzen da, eta hiriburuetako „leiñu”ko familietan).

Klaseei begiraldi bat

Suomi'n, Europa guzian bezela, XIX-garren mendean sortu ziran hiriak eta industria. Gaurko kapitalismoa 1860 aldean hasi zan agertzen, Helsinki'ko inguruetan batez ere, paper-industriaren beharrak bultzaturik (zelulosa egiteko basoak baitira oiñarri; eta Suomi'n basoak oso ugariak izaki : 252.000 km² hain zuzen).

Suomitar baserritarra askotan bizi da oihanen eta aintziren artean bere zurezko etxea galdurik, eta herri koxkorrik urbillena hogeiki kilometrotara duelarik. Askatasunerakoan 60 % nekazaritzatik bizi ziran, eta 14 % industriatik. Geroztik industria indartu egin da, eta 1950-ean 42,1 % industriatik bizi ziran, eta 41,5 % nekazaritzatik.

Suomi'ko aberatsak (industria-kapitalistak eta lur-jabeak) suedeneraz mintzo ziran gehienik. Herri xehea suomieraz.

1809 arte Suomi „Finn-Land” zan, Sueden'en kolonia huts bat : ekonomia, politika, kultura, dana zegoen „finlandiar”ren eskuetan, hau da suedendarren eskuetan : horiek ziran hango ”pieds-noirs” dalakoak !

Kolonia guzietan bezela, Sueden'go inperiotxoan ere (1905 arte Noruegen Sueden'en parte izan dala ez da ahaztu behar), „etxeko” itxura eman behar zitzaion koloniarri. Hiriburua bertago izateko, Turku jarri zuten buru, „Abo” bataiatuz (Suedenerazko izenak nagusitu ziran ofizialki : Helsinki „Helsingfors” deitu zuten, Uusapunki „Nystad”, Hamina „Friedrikshamn”, eta abar ; eta Suomi bera, esan dudanez, „Finn-Land”). Edozertan suomitar ethnia bat ez balego bezelaxe jokatu zuten, zapalduetako nazioa hilla balitz bezelaxe.

1809-ko urtean, Napoleon'en guduak zirala-ta, Sueden'ek Suomi'ko eskualdea eman behar izan zion Errusia'ri, suomitarren iritzia entzun ere gabe, noski ! Ezagugarri bat : Sueden'en eta Errusia'ren arteko Ordain-Ituna errusieraz, suedeneraz eta frantseseraz idatzi zan...

Suedendarrak nagusi zeuden egon egoera berrian, baiña atzerritar erresuma batean aurrerakoan. Hori dala bide, jokabidea aldatu zuten ; eta oso „kzar”-zale bihurtu ziran. Hastapenetako inperialismo nabarmenari utzi, eta klase-nagusitasunari eustea aukeratu zuten. Egoera hau ez da gero sobera aldatu.

1898-an xuxen ikusi zuen Ganivet idazleak : „Nótanse, pues, en el país curiosas superposiciones : Los finlandeses fueron privados del litoral, cuyos puertos se convirtieron en ciudades suecas, hoy poco cambiadas aún, y luego en estas ciudades los suecos fueron sometidos a la autoridad rusa”... „La parte occidental de Finlandia, que está más inmediata a Suecia, es casi sueca : hay puertos como Abo o Hangoe donde casi todo se recibe por vía de Suecia, empezando por los periódicos que vienen de Stokolmo, y que son leídos con más interés que los del país” (Cartas finlandesas, 77 gn. horr.)

Suomi'ko burgesia eta aiton-semeak, hortara, „finländere” izanik, atzerritarrak eta atzerrizaleak izan dirala esan diteke hertsiki. Alde huntatik, Mannerheim esate baterako, eta Europa'n gehienik ezagutzen diran buruzagirik haundienak, suomitar-motzak dirala esan behar da, gehienak goiko klase hortako seme baitira, izenez eta izanez. Horregatik Suomi'ko erresumak, orain arte bederen, eta askatasuna lortu ondoren ere, eskubi aldera eta finlandiarren aldera jo du, klase nagusi eta arrotzaren zerbitzutan, eta Suomi'ko herriaren interesen kontra. Bai 1918-an eta bai 1944-ean, horrela, demokrazien kontra borrokatu du.

Askatasuna 1917-an lortu ezkeroztik, egoera pittin bat aldatzen hasi zan halere. Lur-jabegoa herritartu egin da aski, erreformen bidez. Puntuzkoak suomitar osoak izaten hasi dira : Sillanpää idazleak, esate baterako, suomieraz idatziaz irabazi zuen 1939an Nobel-Saria. Gaur, bai Helsinki'ko Unibertsidadean eta bai nun-nahi, bai burgesian eta bai langillerian, suomiera da nagusi. Kalera etortzen diranek ez dute gaur, lehen bezela, „suedendartu” behar eta jatorriaz lotsatu. Baiña berdintasuna ez da burutua. Askatasunaren ondoren, eta suomieraren pizkunde betean, 1920-eko urtean, Suomi'ko erresumak 2,71 marko zerabilzkien eskolan suomitar batenzat, baiña 8,66 m. finlandiar batenzat. Geroztik gauzak er dira funtsean aldatu. 1960-ean gehiago ziran, araberan, irakaskintzako bigarren mailan finlandiarrak, suomitarrak baiño.

Abertzaletasunaren jaiotza

1840 arte, gutxi gora behera, suomitarrak bigarren mailako pertsona ziran ; baiñan ez zuten zinki egoera aldatzeko asmorik izan. Errusia'ren inperialismoa polliki-polliki hasi zan agertzen. Alejandro I -a hunela mintzatu zan Porvoo'n, 1809-ko Epaillaren 28-an, Ernani'n

Espartero españiarra bezelaxe : „Zuen legeak gordetzea hitzeman dut. Izan bedi gure arteko billera hau nere agintza horren ezagugarria” ... Biharamunean Gorteko lau „Besoak” (Eliza, Nekazariak, Aiton-Semeak eta Burgesia) Porvoo'n alkaturik, menpetasuna ziñegin zioten. Hitz ezagunak erabilliz „errege-pertsona bakuntasun huts” bat sortu zala idatzi zan ; eta horrela abiatu zan Errusia'ren jabealdia. Halere ziñegite beretik hasi ziran errusitarren saldukeriak : Suomi'ko Gortea 54 urtez (hau da 1863 arte) ez zan berriro alkartu...

Bitarte hortan industria hasi zan eraikitzen, hiriak koxkortzen, langilleria bat piskanaka mamitzen, emigrazioaz herria hustutzen (gehienak suomitarrak, ez finlandiarrik ia), eta suomitar abertzaleak, Suomi'n eta Karelia'n, nazio-nortasunaz eta erresuma libro baten beharraz apurka apurka konturatzen. Arwidson abertzalearen esana orduan zabaldu zan intelektualen artean : „Gu ez gera suedendarrak, guk ez dugu errusitar izan nahi : egon gaitezen suomitar”.

Hiru gizonek, hirurak adinkide, ikusi zuten Suomi'ren kakoa atzerritar inperialismoan zetzala ; eta hiruek, „amets” zoroan, „Finlandia” jopu hartan Suomi'ko erresuma libro eta „suomi-alduna” sortzea erabaki zuten. Hiru izen hartu behar gogoan : Lönnrot (1802-an jaioa), Runeberg (1804-ekoa), eta Snelman (1806-ekoa).

Marx ez zan bere eskuez lanean baliatzeko gauza ; Arana-Goiri ez zan jaiotzaz euskeraz hitzegiteko gauza, Beethoven gorra zan, eta hiru suomitar hauek suedeneraz mintzo ziran ongienik !

Atzerritarren mutil egoteaz nazkaturik, Suomi suomitartzea eta arroztu behar hartatik begiratzea erabaki zuten. Nondik hasiko ? Puntuzkoak, aberatsak, kaletarrak, suedeneraz mintzo ziran ; Turku, Tampere, Helsinki, ez ziran Stokholm'en kopia baizik. Eta hau larriena : suomitarrei berei bost axola bide zitzaien egoera hau ; eta suomiera-hizkuntzaz arduratzea zorakeria hutsa iruditzen zitzaien. Nor mintzo zan suomieraz ? Kaletarren artean, ikasien artean, dirudunen artean, iñor ez. Bi herri bizi ziran alkarren ondoan : atzerritarrak nagusi, bertakoak morroi.

Ganivet'ek ongi azaldu du egoera hau : „No solo hay dos lenguas ; hay dos vidas diferentes : la una la de los finlandeses „asuecados”, si me es lícito inventar tan fea palabra ; y la otra la de los finlandeses tradicionales. Los primeros ocupan lugar preeminente en la sociedad ; los segundos ya dije que vivían en los sótanos y buhardillas, puesto que o están en el interior del país, o forman las „clases bajas” en las ciu-

dades, bien que en estos últimos tiempos se note una tendencia social muy marcada a levantar el espíritu finlandés y a hablar en el idioma patrio." Eta 1840-eko iritziak Ganivet'ek ere berrituz : „Comparando estas vidas, digo yo pues, que los que están en lo firme son los que hasta aquí figuran debajo, los cuales están destinados a quedarse encima como amos y señores absolutos de la situación... El espíritu del país solo puede llegar a su máxima altura recogándose sobre sí mismo, y 'pensando en su natural idioma'" (Cartas Finlandesas, 79)

Elias Lönnrot osagillea, bere herriarekiko maitasunak bizkorturik, herriz herri eta baserriz baserri oiñez hamar urtez ibilli zan, bai Suomi'n eta bai Karelia'n zehar, suomierazko kantu zaharrak biltzen. Lan eskerga eta nekagarri baten ondoan „Kalevala" zeritzan kantu-liburu bat argitaratu zuen 1835-ean. Liburuak 22.800 puntu ditu. Horietan zehar Vainämöinen, Lemminkainen eta Ilmarinen mitho-buru-zagi alegiazkoen kondaira azaltzen zan. Urte haietan ere (1831-ean xuxen) „Suomitar Akademia" sortu zuen, Suomi'ko egiazko hizkuntza goratzekotan eta ezagutaraztekotan. Bere garaieko kaletarrak ez ziran konturatu ere lan hauetaz ; baiña hazia ereiña zegoen gazterian.

Runeberg, bere aldetik, suomieraz idazteko gauza ez izanik, suedeneraz egin zuen bere idazle-lan guzia. Runeberg'en olerkiek halere abertzaletasuna piztu zuten, nahiz Sueden'go literatura-lerrokadetan ere agertu.

Snellman'ek, azkenik, bidea „politiko" a zala oharturik, abertzale-mogimendu zabal bat sortzea erabaki zuen. Ez edozein erresumaren alde : Snellman'ek, hegeldar eta filosofo, herri baten muiña eta giharra hizkuntza dala ez zuen zalantzan jartzen ; eta ideia hauxe izan zan bere abertzale-joeraren oiñarri berbera.

Harrabotsa hemen eta han egiñez, lehenengo urratsak eman ziran. On izango da, nik uste, urteetan zehar egindako aurrerapenak zerrendan ematea.

1824-ean Elizak (lutertarrak, noski) suomieraz mintzo ziran herrieta-ia joateko suomieraz jakitea nahi-ta-ezkoa jarri zuen. Urte batzutan, beraz, suomitarrek beren hizkerako „artzain" ak izan zituzten leku guzietan.

1841-ean, nahiz erresuma-hizkuntza bakarra suedenera egonik ere, haurren ikastoletan suomieraz ikas ahal izatea onartu zan. Onartzea eta obratzea bi dira ; eta hortara, etsenplu gisa, 1871-ean oraindik ere, Mikkelin herrian (osoki suomieraz mintzo) suedenerazko haur-eskola bat

ideki zan... Gauzak ez ziran erraz moldatu. Wuorinen'ek esaten duenez, atzerritar soegille batek hau zion 1857-an : „Suomi biziko bada, ahalegin, lan eta burruka guztiz bortitzak egin behar dira intelektual maillan” (A History of Finland, 174 gn. horr.)

1851-ean, lehenengo aldiz, suomierazko katadera edo irakastaulki bat jarri zan Helsinki'ko Unibertsidadean.

Bigarren maillako irakaskintzako lehen saialdia 1858-an egin zan Jyväskylä'ko herrixkan. Baiña gobernua urte haietan suedendarren eskuetan zegoen arras, eta ez zituen jokabide hauek begi onez ikusten. Urte haietan sortu ziran suomierazko ikastolak eta bigarren maillako ikasguak, gehienetan suomitar abertzaleek ordainduak ziran !

Legezko pausu horiekin batera, abertzale gazte eta ikasi batzuk, hirietan bizi arren, beren artean (askotan erreztasunik batere izan ez arren) suomieraz mintzatzen hasi ziran ; eta 1850-1855 aldean, istorian lehenengo aldiz, kaletarrak abertzale eta suomi-dun agertu ziran.

Entzun egin zitekean suomiera hirietan, dagoaneko esan dugun bezela ; baiña behereko klaseetan. 1865 arte hirietan suedenera aurrera zijoan, eta suomiera atzera, batez ere puntuzkoetan : „Grâce à l'école, la suédisation des classe moyennes continua jusqu'à bien avant le XIX-ème siècle ; et le mouvement ne perdit rien de sa force après la disparition de la domination suédoise” (Lutte de langues en Finlande, Setälä, 9).

XIX-garren mendeko akaberan hasi ziran nabaitzen abertzaleen ahalegiñen fruituak :

Suedeneraz mintzo :

	<i>Kaletar</i>	<i>Baserritar</i>
1880	38,2 %	12,1 %
1890	33,4 %	11,4 %
1900	28,5 %	10,6 %
1910	25,3 %	9,3 %

(1910-ean Uusipanki'n, esate baterako, 41,1 % mintzo ziran suedeneraz halere)

Suomi'ko finlandiarrek eta errusitar gobernariak 1860-etik somatu zuten gorako joera hau ; eta ez zuten begi onez ikusten ; baiña aurka jokatzeari baiña abilki egitea hobe izango zalakoan, amor-emateko itxura egitea pentsatu zuten. Hortara 1863-an, ikustaldiaren ondoren,

Alejandro II kzar'ek suomiera ere administrazioan sartzea zenbait kasutan onartu zuen : ez beti, suomieraz mintzo ziran herrietan xoilki baizik. Pausu kaxkarra, noski, baiña pausu bat. Finlandiarrek berek jarri zituzten eragozpenik haundienak huntan ere ; eta 1883 arte lege hau ez zan egiazki obratu.

1863-an ere sortu zan „suomi-zale” en alderdia, nazioaren askatasuna eta suomitasuna helburutzat harturik.

1869-an Helsinki'n zabaldu zan suomierazko lehendabiziko eskola. Irakurleak egizta dezakean bezela 38 urte igaro ziran Suomitar Akademia sortu zan ezkeroztik.

1872-ko Urrillaren 13-an gertaera pixu bat izan zan Helsinki'n : suomierazko Teatroak bere ateak zabaldu zituen.

Eta 1880-ean Lönnrot'ek bere Hiztegia argitaratu.

1894 arte, halere, Helsinki'ko Unibertsidadean irakasle izateko suomieraz jakitea ez zan beharrezkoa. Unibertsidadea, horrela, oraintsu arte, desnaziotartze-putzu bat izan da.

Bizkitartean Suomi'ko finlandiarrik argienek, beren hobarien eta nagusitasunen iraupena arriskutan somaturik, albaratzen eta asaldatzen hasi ziran ere. Nunbait „erromantiku” eta „belaska” iruditu zitzairen pizkundea, politikan eta soziologian mamitu ala, katramilla-iturri bihurtu zitzairen. 1873-an „Finlandiar Alderdia” sortu zuten (sueden-zale eta eskuindar) ; eta 1881-ean „Finlandia'ko Suedendar Akademia”.

1873-an horrela, Gorte edo „Lantdag”eko deputatuak hunela zatitu ziran : Eliza eta Nekazariak : abertzaleen alde ; Aiton-emeak eta Burgesak : suedendarren alde.

Bitartean beste fenomeno larri bat erasten zitzaion horri : Helsinki'n, Viipuri'n, Turku'n, Tampere'n, Hamina'n, lantegiak ugalduz zijoazen. Europa guzian bezela kapitalismoa gora zijoan, eta baserrietatik hirietarako jende-aldaera bat hasi zan, egia esateko Gorteko lau Besoek berdinzki ahaztua. Suomitar langillaria hori, ezertarako eskubiderik gabe, hirian bi aldiz atzerritar (finlandiarrei buruz eta errusitarrei buruz), guztiz zapaldurik eta arras eskasturik, urtetan barrena jasan behar izan zituen danak hiri-inguruetakoko txabola hotz eta txirotan. Gortek ez ikusia egin zion langillaria huni ; eta hunek, era berean, indar berritan jarri zuen itxaropena. Sozialismoak guztiz bildu zituen. Sozial-arazoa eta nazio-arazoa, denen itsutasunarengatik, alkargainka zetozen, alkar ukatuz zirudienez, egiazki eginkizunak illunduz eta nahastuz ez gutxitan.

Errusitarren zanpaldia

„Paneslavismo” zeritzan joera, nahaspilla hartan erantsi zan. Errusitarrek, naziokerian eroririk, herri bakar bat egin nahi izan zuten Inperio guzian. Suomi'n, beraz, errusitartasuna garaitarazi egin behar zan, aldez edo moldez.

Eginkizuna zailla iruditurik, gobernari gogor bat bidaltzea erabaki zuen Nikolas II kzar'ek. 1898-an Bobrikoff jenerala iritxi zan Helsinki'ra, gogor jokatzeko delibero irmoan, bai finlandiar eta bai suomitar guziak batera zanpatzekotan eta errusitartzekotan. Nola ?

Hain zuzen ere suomitarren arteko istilluak biziagotuz.

Bobrikoff'en politziak zurrumuruak zabaldu zituen : langilleen artean ezkertarrago sozialistak baiño ; ugazaben eta aiton-emeen artean eskuindarrago nornahi baiño. Kontradizioa Gortean bikoiza baitzan, kontradizio hori bortxatu egin zuen Bobrikoff'ek.

1899-ko Otsaillean „kzar”ek Suomi'ko „Dukerri” edo „Dukadoa” ri autonomia kendu zion. Armada berria desegin, administrazioan eta ikastoletan errusiera beharrezko ipiñi, eta abar. Egun labur batzutan 522.931 siñadura bildu ziran Suomi'n aginduaren kontra ; baiña kzar'ek ez zituen ikusi ere egin. Europa'ko 1.050 legegizonek, era berean, aurka-ko txosten bat izkiriatu zuten ; baiña hau ere ez zuen kzar'ek irakurri ere egin. Suomi'ko herri guzia, bapatean baturik, bai finlandiar bai suomitar, bai nagusi bai langille, denak bat egiñik, kzar'en kontra jarri ziran.

Nondik batasun hau ? Suomi Errusi'ra pasa zanean, kzar'ek ontzat eman zuen 1772-ko Dagonillaren 21-eko „Regeringsform” zeritzan legea. Gure Foruetan bezela, kzar'ek ez zuen suomitarrak soldadutzara deitzeko eskubiderik. Berrogeigarren artikuluak, bereziki, agirian uzten zuen Suomi'ren autonomia : „Kzar'ek ezin dezake ez legerik egin ez desegin bertako Gortearen ezagutzapena eta baimena gabe”. Eta alde-rantziz Gortea kzar'i buruz. Farragarri badirudi ere, kzar guziek agindu zuten „Regerinsform” hori gordetzea. Nikolas II-garrenak berak (Españia'ko Fernando VII-garrenak bezelaxe) gordetzea ziñegin zuen...

Bobrikoff'ek deportazioen eta jende-lotzeen bidea hautatu zuen orduan : suomitarrek ehunka, millaka, ezagutu zituzten bai gartzela eta bai Siberia.

Zein ziran urte haietan politika-joerak Suomi'n ? 1907-ko hauteskunderako deputatu-kopuruak hauek izango ziran handik piska batera : sozialdemokratek : 80/200 ; abertzaleen bi taldeek, danera :

85/200 ; eta finlandiarrek : 24/200. Joerak hitz gutxitan azaltzekotan hau esango genuke :

a) *Sozialdemokratak*

Sozialista bakarrak urte haietan, II-garren Internazionalekoak (komunisten eta sozialisten arteko zatiketa, jakiña, gerozkoa baita ; urte haietan guziak „sozialdemokrata” : Plekhanov, Lenin, eta Trotsky). Sozial-zapatzea ikaragarri bortitza izanik, eta langilleak suedendartutako hirietako industrian finkaturik, nazio-askatasuna, nazio-pizkundera eta hizkuntzaren gorabeherak bost axola zitzazkien. Beren indarra Helsinki'n eta Tampere'n zegoen batez ere ; baiña zenbait nekazari txikik boza ematen zien.

II-gn. Internazionala 1919-an sortzean, zapaldutako nazioei buruzko jokabidea izan zan diferentzietako bat : Lenin, teoriar behintzat, askoz ere „abertzale”ago zan eta askoz ere garbikiago ikusten zuen „sozial-inperialismo”aren kakoa II-gn. Internazionalan geldituko ziranek baiño. Errusitar izan arren, geroko agertuko danez, jokabide abertzaleagoak hartu zituen Lenin'ek suomitar sozialdemokratek berek baiño. Askatasunaren ondoren, eten gabe, bat egin dute beti finlandiarrek eta sozialistek suomizaleen kontra ; suomieraren garaitzapena, batez ere, finlandiar kontserbadoreen eta sozialisten kontra bizian lortu da. Setälä'ren eta Perret'en liburuak irakurtzea dago, estae baterako. Sozialistek beti ukoa eman dute suomieraren aldeko legetan, „burges chauvinismo”aren kontra jokatzeko asmotan ; eta „ezkertar” joko huntan... bat egin dute finlandiar burges eta aiton-seeekin !

b) *Abertzaleak*

Bi alderditan zatiturik urte haietan. Suomizale „gazte”en eta Suomizale „zahar”en arteko diferentziak oraingoz alde batera utzita, abertzaletasuna zan beren ezagugarri nagusia : askatasuna eta suomitasuna, horra helburua. Nazio-pizkundera (nazio-nortasuna eta askatasunari dagokionez) berek egin zuten, bai askatasunaren aurretik eta bai ondotik. Baiña sozial arazoak ez dituzte azkenerarte somatu ere, eta aberria bereziaz, saldukeria egin zioten beren herriari. (Suomizale „gazte”ek halere ba zituzten sozial-erreforma batzuk beren araudian)

c) *„Suedendarrak”*

Kontserbadore hutsak danean, kolonialisten seme eta jarraitzaille, aiton-seme, dirudun, kaletar, Sueden'era beti so, Suomi'ko pizkundearen etsai.

Pentsa ditekean bezela, eztabaida gogorak sortu ziran suomitarren artean. Gehienek, bai „abertzaleek” eta bai „sozialistek”, legez baliatzea erabaki zuten ; eta oporrak eta horrelakoak hasi ziran, poxi bat Gandhi’k gero egingo zuen modura. Gazteak, bestetik, kasernetara ez agertzea erabaki zuten ; eta kasernak hutsik gelditu ziran. Bobrikoff’ek eta kzar’ek hau ikusirik, etsi egin zuten ; eta ordainbide bat asmatu zuten soldadutzaren ordeztu : hamar milloi markotako zerga urtero ordainaraztea. Eta halaxe egin zan askatasunaren eguna arte. Hori dala-ta, suomitarrek ez zuten parte hartu ez Japon’en kontrako guduan 1904-ean eta ez 1914-ekoan ere. Finlandiarrak, dana dala, kzar’ekin ahalik ongienik moldatzea erabaki zuten.

1904-eko Otsaillean Japon’en eta Errusia’ren arteko gudua hasi zan. Egoeraz baliatuz, iskillu billa abiatu ziran Nikolas II-gnaren etsai gogor guziak : bai Suomi’koak eta bai Errusi’koak. Paris’en bilkura bat antolatu ondoren, Stokholmo’ko Japon’en Enbajada’ra joan ziran ; eta, beronen bidez, 15.500 fusilla, bi milloi t’erdi bala, eta hiru tonelada dinamita lortu zituzten Suiza’n. Tratua hunela egin zuten : hirutatik bat suomitar abertzaleentzako, bi hiruren berriz errusitar sozialdemokratentzako. „Voima” suomitar indarrak (20.000 lagun gazte aste gutxitan) ez zuen aurreraino eraman ahal izan betekizuna, iskilluak bidean galdu baitziran kontrabandoko istillu itsusi batean.

Hortan gauzak Garagarrillaren 16-ean Schauman suomitar abertzaleak Bobrikoff gobernaria hil zuen ; eta beste bala bat bere biohotzean sartuz, bere burua hil zuen. Gertakari hunek sutan jarri zuen gazteria.

1905-eko Urrillan oporrak hasi ziran, bai Errusia’n eta bai Suomi’n. Huntan finlandiarrak egon ziran uzkur, gaiñerako guziak guztiz bat egiñik. Erresumako epailariak batera eman zuten dimisioa. Sei egunez Suomi osoa arras gelditu zan, eta sozialdemokratek, erdi armadaren modura, „Zaindari Gorriak” antolatu zituzten. Europa’n zehar zeuden 11 konsulek dimisioa eman zuten. Errusia’n ere gauzak oso nahasiak zirala ikusirik, Nikolas II bildurtu egin zan, eta guztiz atzera egitea erabaki zuen. Azaroaren 6-ean agindu bat argitaratu zuen, Suomi’ko legeen kontrako agindu guziak deuseztatuz.

1906-eko Hauteskunde-Lege berriak „Lau Besoak” kendu eta Gorte berri bat jarri zuen Suomi’n, 24 urtetatik gorako gizaseme eta emakume guziak bozetara deituaz.

1907-an hauteskundera egin zan. Sozialdemokratak izan ziran garraile, 200 postutatik 80 bilduz. Abertzale bi taldeak bigarren eta hiru-

garren. Gortearen egoera ez zan asko aldatu 1917 arte :

Landtdag edo Gortearen gorabeherak askatasuna arte

	1907	1908	1909	1910	1912	1914	1916	1917
Sozialdemokr.	80	83	84	86	86	90	103	92
Suomizale zahar	59	54	48	42	43	38	}	61
Suomizale gazte	26	27	29	28	28	29		
Finlandiar	24	25	25	26	26	25		21
Laborari	9	9	13	17	16	18		26

Errusia'k bitartean, bai Seyn gobernariaren bidez, bai Stolypine Petrogrado'ko gobernu-buruaren bidez, errusitartze lanari ekin zion. Hegoaldeko Karelia bestaldetik (Viipuri'ko eskualdea) „probintzi” gisa Errusia'ra biltzeko asmoa jakiñarazi zuen : 1912-ko Otsaillaren 2-an tribunaletan errusieraz mintzateko agindua eman zuen berriro.

Sozialismoa, bitartean, bai Errusia'n eta bai Suomi'n, Lenin'en manupean, gero eta gogorrago ari zan. Lenin'ek adiskide leialak zituen Suomi'n erreboluzio guzian zehar ; eta III-gn. Internazionala sortzean Suomi'ko sozialdemokraten laurden bat komunista egin ziran. Hauek, noski, aztertzen ditugun urte hauetatik zeuden Lenin'ekin oso loturik.

1914-eko gudua eta Suomi'ren askatasuna

1914-eko ikastaroa nasi zanean Unibersidadean gerra-giroa zegoen : Errusia'ren kontra altxatzeko garaia ez ote zan iritxia ? Urrillaren 27-an bilkura bat izan zuten ikasleek (gehienak burges haundi eta txikien seme), eta Errusiaren kontra indarka hastea erabaki zuten : txostenak zionez, „militar hezkuntza eman behar zaie suomitar gazteei... Errusia'ren kontra jaiki ahal izateko”. Sozialdemokratak ez ziran erabaki hauen kontra ; baiñan halere erabaki hau ez zuten langilleek berek hartu, Unibersidadean langillerik ez baitzegoen.

Toki bat behar zan militarki eskolatzeko. Sueden'i eskatu zitzaion, eta hunek ukatu egin zuen. Alemania'k aldiz, Suomi gerrara erakartzeko itxaropen izkutuan, baietza eman zuen ; eta horrela sortu zan Lockstedt'eko „armada-landa”.

Berealatik bildu ziran boluntarioak. 1915-eko Urtarrillaren 25-ean Berlin'en zegoen (ixilpean, esan beharrik ez) lehendabiziko „ehiztaria” (hunek Harispe'ren „ehiztaria”k gogoratzen ditu). Segidan etorri ziran ;

multzo txikitan, gainertzeko oldezko gudariak, eta Lokstedt'era bildu.

Denbora berean, ixilpean, „Gudaritza-Batzordea” sortu zan Suomi'n : bi koronel (Becker eta Maxmontan), bi koronel-orde (Schauman eta Von Rehausen), lau kapitain (Ignatius, Akerman, Gripenberg eta Ahrenberg), bankulari bat (Halberg), eta baron bat (Silverjelm). Izenak eta ogibideak irakurri besterik ez dago „ehiztari” en mogimenduan burges finlandiar suedendartuak nagusi zirala ikusteko (Mannerheim, geroago buru izango zana, hildo berean jar diteke). Eta gisa da : urte horietan armada (errusitarrek desegin arte sortu zana), eta administrazio osoa, berriz diot, ez baitzegoen oaindik suomitarren eskuetan, finlandiarren eskuetan baizik.

Lockstedt'eko militar-ikastaroa hasi zanean, Maximilian Bayer alemaniarra zan burua (Alemania'ko „scout” en buru-ohia), eta 183 suomitar ikasle : 130 ikasle, gehienak ixilpean Sueden-en barrena etorriak ; 36 Alemania'tik beretik joanak, beste 16 Skandinabia'tik, eta beste bat Ameriketatik. Ikastaroak hillabetez iraundu zuen. Ikastaroko lagunak adin-erdia 24 urtekoa zan. Nabarmenegi ez egoteko, ikasle guziak „scout” ez jantzirik zeuden, Bayer'en nortasunaz baliaturik. Ikastaroa alemanieraz egin zan. Lockstedt'eko ikastaro hura izan zan geroko armada „zuri”aren bihia.

Berriz ere beste ikastaro bat antolatu zan udaran. Jendea biltzeko 87 gudari-bulego ixil sortu ziran Suomi guzian barrena ; eta egiazko erakunde izkutu haundi bat egin zan. Horrela 2.000 gazte gehiago joan ziran Lockstedt'era, Sueden'en zehar, Stokholmo'n zegoen ixilpeko Batzordeak lagundurik. Bigarren „batalloi” hau ez zan xuxenean Sueden'era bihurtu : alemaniarrek Errusi'ko frentera eraman zituzten hillabete batzutan. Kaiser'ek berak „27 gn. Batalloi” izendatu zuen 1916-eko Maiatzean. Suomi'ko abertzaleak, Errusia'ren kontra nola edo hala joan nahiz, alemaniarren eskuetan zeuden...

Errusia'n kzar'en kontrako mogimendua gero eta gogorrago egiten zan. Suomi'n ere ezkertar erresuma-kolpe bat egiteko giroa piztu zan. 1916-eko Epaillaren 3-an, mesfiantza eta hotz giro batean (55,5 % boz-emaille) sozialdemokratek atera zuten gehiengoa : 103 deputatu 200 postutarako. Gertaera hunek izutu egin zuen Petrogrado'ko agintea, kzar'en eskuetan oraindik. Hunek, nola edo hala, geldiarazi nahi zituen bai sozialismoa eta bai „separatismoak”. Ezin ordea. Frentean ere desertzioak ugalduz zijoazen. Ezin danen kontra eutsi.

1917-ko Epailla'ren 15-ean Nikolas II-garrenak demisioa eman zuen. Bere ordez Lvov'en eta Kerenski'ren bolada laburra hasi zan. Jendearen bihotzak irabazi nahirik, presoak askatu, kzar'en agindu asko ezereztatu, danetan liberal-kolore bat eman, itxaropen giro bat sortu zan. Askatutako artean, suomitar famatu bat, Siberia'n hiru urte latz pasa ondoren etxerako bidean : Ervin Svinhufvud, 1914 arte Gorteko Lendakari-ohia. Hillabete hortan, esan dugunez, sozialdemokratak ziran nagusi Suomi'ko Landtdag'en.

Bost egun geroago agiri bat argitaratu zuen Petrogrado'ko gobernuak. Hitz gutxitan hau esaten zuen : zoritxarrez gauza hits asko gertatu da Errusia'ren eta Suomi'ren artean. Konpondu egin nahi dugu hori guzia. Has gaitezen lanean.

Suomi'ko Gorteak bi sozialdemokratarengan jarri zuen agintea : Gortearen Buru Cullervo Manner izendatu zuen, sozialdemokrata epel bat ; eta Gobernuko Buru beste bat, hau askoz ere ezkertarrago : Ost Kari Tokoi, ondoko urteetan oso aipatua, eta egun horietan denen arteko baten buru. Giroa ona zan : Petrogrado'k gobernari „liberal” bat bidali zuen Helsinki'ra, Stakhovitch.

Lenin, bistan da, Petrogrado'ko gobernuaren kontra zegoen, eta Helsinki'koa ere bai. Suomi'ko Gobernu eta Gortea, kzar'en garaietan bezela, ia ahobatez Petrogrado'ren kontra ziran : sozialdemokratek sozial-erreboluzioa nahi zutelako ; eta suomizaleek Suomi'ko erresuma libro eta arras askatua nahi zutelako, Errusia'rekiko loturak guztiz etenik. Oso inportante da zioen diferentzia agerrera zetea ; hau geroko hillabeteetan kakoa baita.

1917-ko Uztaillaren 18-an erabaki funtsezko batzuk hartu zituen Suomi'ko Gorteak : zortzi ordutako lan-aldia legetu egin zuen (Europa'n lehenengo aldiz) ; eta bestetik autonomia hartzea baietsi zuen, militar arazoak eta atzerriarekiko hartu-emanak halere Errusia'ko gobernuari utziaz. Erabaki „apal” hau (136 boz alde, 55 aurka), beraz, sozialdemokratek hartu zuten. Beste gauza bat erabaki zan ere ; ez ezer galdetzea Errusia'ri, erabaki hori hartua zegoala gaztiatea baizik, besterik gabe, azalpenik batere gabe.

Kerenski'ren erantzuna tximista baiño azkarrago heldu zan Helsinki'ra : Uztaillaren 31-ean Petrogrado'k Gortea desegitea erabaki zuen, suomitarrak berriz ere urrengo Urillaren 1-2 an botzetara deituaz.

Manner'ek ez-entzuna egin zion agindu huni. Sozial-demokratek oso oso gaizki hartu zuten berria, „Landtdag”ean gehiengo baitziran

lehenengo aldiz. Opor jeneral bat hasi zan Helsinki'n.

Manner'ek Dagonillaren 29-rako deitu zituen deputatuak. Nekrassoff gobernari berriak (Iraillean etorria), armada bidali zuen Gortera, eta bilkura debekatu zuen. Zer egingo ? Gehienek etsi egin zuten, eta onena hauteskunde berria ongi prestatzea zala pentsatu zuten.

Bozetan (Urrillaren 1-2 an, beraz) sozialdemokratak atera ziran garaille ; baiñan ez 103 deputatu lortuz, 92 baizik. Gehiengoa galdua zuten.

Hau aski eta gehiegi izan zitzaien. Hauteskundera, bestetik, faltsutua eta makurtua izan zala jakinarazi zuten. „Gogorrek” irabazi zuten partiduan, eta „biguñek” galdu. Giroa ez zegoen erreza ! Erdi ofizialki „Soviet” bat sortu zuten sozialdemokratek, Gorte berria ez onartuz.

Gortean, berriz, eziña zan agintea berriz ere sozialdemokraten eskuetan jartzea, hauek gutxiengo izaki ; eta lehenagoko „Landtdag”-en proposamenduak oiñarriztat harturik (sozialdemokraten baietza lortzeko), Suomi'ko Errepublika-Araudia prestatzeko eskatu zitzaion legegizon ezagun bati : Paasikivi.

1917-ko Azaroaren 7-an Kerenski erori, eta Lenin'ek hartu zuen agintea. Hau urteko bigarren aldaketa larria izanik Errusia'n, Suomi'ko Gorteak aginte osoa hiru gizonen eskuetan jartzea erabaki zuen. Hiru gizon horiek hiru eskuindar ziran ; Paasikivi, Gripenberg eta Svinhufvud (Siberia'tik etorri-berria, esan dugunez).

Sozialdemokratak gutxiago ziran, eta nahiz denok kontra bozkatu ez zeukaten ezer egiterik eskuindarren kontra. Erabaki horiek, beraz, sozialdemokraten nahiaren kontra hartu ziran. Azaroa'ren 12-an, Erreboluzio-Batzar Nagusi bat edo „Soviet” bat sortu zuten sozialdemokratek, 35 lagunek osatua. Batzar hunek opor jeneralera deitu zuen biharamunerako, burgesen gobernu beren eskabideetara bortxatzeko.

Azaroa'ren 14-ean, suomitar sozialdemokratek, bertan zeuden errusitar soldaduen laguntzaz baliaturik, telegrafoa eta herri-batimenduak bortxaz hartu zituzten. Segidan Gortera joan ziran, eta desegin egin zuten „Landtdag” berria, lehenagokoa berriz agintera ekartzeko beren erabakia ezagutaraziz (ohar bedi irakurlea opor jenerala zegoela, jana-riak bukatzen hasiak zirela, eta lehenagoko Gortean sozialdemokratak zirela nagusi). Beren konfiantza, berriz ere, Tokoi'ren eskuetan jarri zuten, eta huntan gelditu zan arazoa, odol-ixurtzerik gabe. Sozialdemokratak, halere, ez ziran garaitzapenaz oso seguru ; eta tratu bat pro-

posatu zieten eskuindarrei : „hiruen” Batzordea desegitea eskuindarrek (Svinhufvud’ena) ; ala opor jenerala. Svinhufvud’ek ez zuen „ultimatum” hori onartu ; eta langilleek opor bortitz ikaragarri bat hasi zuten, „Zaindari Gorri”ek bortxazko kolpeak han-hemenka emanaz.

Gauzak aski nahasirik, are nahasiago jarri ziran oporraren egunetan. Lenin’ek, Azaroa’ren 15ean, Errusia’tik berezteko eskubidea jakiñarazi zuen ofizialki. Sozialdemokraten „autonomia” motz gelditu zan Mosku’ko eskeintzen arabera !

Azaroa’ren 18-an opor jenerala aurrera zijoalarik errusitar soldaduek iskillu-banaketa bat egin zuten langilleen artean. „Zaindari Gorri”ek iskilluak kendu zizkieten „zuriei” ; eta dentenzio asko, ehunka, egin zituzten burgesen artean. Turku’n eta Viipuri’n tiroka aritu ziran „zuriak” eta „gorriak”. Presoak gartzeletan beretan izan ziran afusillatuak. Erreboluzio-giroa Suomi guziaz nagusitu zan.

Azaroa’ren 19-an tratu bat egin zuten deputatuek. 1916-eko Gorteohia berriz alkaturik, baietsi egin zituen 1917-ko Uztailleko aginduak (bai autonomiarena Errusia’ri buruz, eta bai zortzi lan-orduez). Hau lorturik pakea eta tajua bihurtu ziran itxuraz, eta oporra eten egin zan.

Azaroaren 25-ean suomitar sozialdemokrata batzuk Stalin ikustera joan ziran. Nola edo hala agintea hartu behar zala esan zien ; eta hori dala-ta, iskillu gehiago iritxi ziran Suomi’ra (Lahti’ra, esate baterako).

Nola izenda gobernu bat giro hortan ?

Lenin’ek, bestalde, ez zuen inñolaz ere gerra segitzeko asmorik ; eta hasieratik saiatu zan Alemania’rekin pake-itun bat egiten.

Bi gobernu-lerrokada aurkeztu ziran Gortean. Problema nagusia Errusia berriari buruzko jokabidea zan. Bata, eskuindarren izen-lerrokada Svinhufvud’ek proposatu zuen, oiñarrizat askatasun osoa eskatuz. Bestea, ezkertarrena, Tokoi’ek proposatua, oiñarrizat 1917’ko Uztailleko autonomia eskatuz (hau da : Armada eta Atzerriarekiko hartu-emanak Errusia’ren esku utziz).

Azaroa ren 26-ean hamar orduz lan egin zuen Gorteak eztabaida bizi eta latzean. Svinhufvud’en proposamenduak 100 boz bildu zituen, Tokoi’etak 80. Svinhufvud gobernuko buru jarri zan.

Helsinki’ko Zaindari Gorriei errusitarrek emandako iskilluak atzera bihurtzeko eskatu zitzairen. Helsinki’ko Soviet’ak onartu egin zuen eskabide hau, eta Zaindari Gorriek eman egin zituzten iskilluak. Sozialdemokratek, usterik gutxienean, amor-eman zuten.

1917-ko Abenduaren 4-ean, berriz ere bozak izan ziran Gortean.

Svinhifvud'ek Askatasun osoaren legea proposatu zuen. Sozialdemokratak, berriz ere, kontra bozkatu ziran (autonomiako „beren” Araudiari eutsi nahiez); eta 103 boz alde, 91-ren kontra (sozialdemokratena) Svinhufvud'ek eta Helsinki'ko Gorteak Suomi'ren Askatasun osoa baietsi zuten.

Suomi'ren askatasuna sozialdemokraten kontra lortu zan; eta hori Errusia'k askatasun osoa eskeintzen zuelarik...

1918-ko barne-gerra.

Kakoa garbi dago, nik uste. Sozialdemokratek ez zuten mesfiatzeko arrazoirik batere aurkitzen Lenin'en kontra: Stalinismoaren ajeak ez ziran ezagutzen, IIIgn. Internazionala ez zegoan sortua, Lenin eta suomitar sozialdemokratak arras lotuak ziran kzar'en kontrako burruka luzean. Askatasuna izan ala ez izan berdintsu zitzaien: suomitar sozial-demokratek klase-erreboluzio „hutsa” nahi zuten. 1917-an (eta gero ere) abertzaletasuna eta izkuntzaren burruka „burgeskaria” iruditzen zitzaien. Kzar bat egon zan artean, Errusia'ren etsaiak ziran; Lenin agintera iritxi ezkeroztik, ordea, ez zuten deus ikusten Errusia'ren kontra jokatzeko.

Abertzaleak, aldiz, alde guzietatik mesfiatzen ziran Lenin'ez. Alde batetik zapaltzaillea Errusia zitzaien: begien aurrean zituzten oraindik azkeneko inperiokeriak eta paneslabismoaren gora-beherak. Lenin, bestalde, berek ulertzen ez zuten sozial erreboluzioa obratuz, etsaia zitzaien alde hortatik ere. „Zuriek” abertzaletasun „hutsa” nahi zuten. Hortatik arras Lenin'en kontra jartzea.

Svinhufvud'ek, horregatik, alemaniarren laguntza billatzen zuen ixilpean, Lenin'ez mesfiaturik. Baiñan alemaniarrek pakea nahi zuten momentu hartan, eta ez zuten istillu-bide bat izan Lenin'ekin Suomi'ren askatasunarengatik. Svinhufvud'ek, horrela, ez zuen iñoren laguntza lortu; eta Petrogrado'ra joan behar izan zuen azkenean, oso gogaituta.

Hori dala-ta, bi suomitar-batzorde joan ziran errusitarrek ikustera. Bata, gobernuaren izenean, Svinhufvud eta Enckell'ekin; bestea sozialdemokraten izenean. Stalin'en proposamenduz, 1918'eko Urtarrilla'ren 2-an Errusia'ko gobernuak hartu zuen aurrenik aintzakotzat Helsinki'ko gobernuak. Uztarrillaren 4-ean, Frantzia'k eta Sueden'ek, 6-ean Alemania'k, 10-ean Noruegen-ek, eta abar.

Suomi libro zan... Baiñan Europa'n gudua zegoen, Errusia'n erreboluzioa zegoen, Alemania gerra-laguntzaille billa zebillen, eta oso

begi txarrez ikusten zituzten bai „gorri”en Errusi-zaletasuna eta bai erreboluzio-nahia. Diferentziak haundiegiak ziran.

Helsinki’ko Gobernuak (Svinhufvud’ena, beraz,) oraindik ere zutik zegoen.

1917-ko Abenduaren 16-etik 18-ra Tampere’n bildu ziran „Zaindari Gorriak” ; eta Suomi 12 barrutitan zatitu zuten, zuzendariak izendatuz, eta „langille-klasearen eskubideak segurtatzeko neurriak hartuz”.

Egun horietan hunela mintzatu zan Lenin Petrogrado’n : „Suomi’tar burgesek Alemania’n erosten badituzte iskilluak noizpait suomitar langilleen kontra erabiltzekotan, guk errusitar langilleekin tratu bat egitea proposatzen diegu”.

Handik laister, Urtarrillaren 17-an, aginpide bereziak eskatu zituen Svinhufvud’ek desordenuak bukatzeko. Eztabaida bizi baten ondoren, Gorteak hunela eman zituen bozak : 97 alde, 85 kontra. Sozialdemokratek ez zuten „harakiñen” legea luzaz onartuko.

1918-ko Urtarrillaren 22-an, bi soldadu-trein iritxi ziran Errusia’tik : barne-burruka eta kalèko tirokadak ezin gairiditurik Svinhufvud’en gobernuak erori egin zan. Bildurra nagusitu zan Suomi’z.

Ixilpean eskuindar deputatuek aldegin zuten Helsinki’tik ; eta handik egun batzutara gudu zibilla hasi zan.

Sozialdemokratek gobernu berri bat eratu zuten Helsinki’n, Manner buru, eta deputatu „gorriek” onartua. Eskuindarrek beste gobernu bat eratu zuten Vaasa’n, Svinhufvud buru, eta deputatu „zuri”- en baimen-arekin.

Trotski’k 15.000 gizon agindu zituen.

Guduaz hitzegitea gauza zailla da : arazoari buruz liburu asko irakurri ta gero, neke da egia guztiz garbi ikustea. Iritziak mutur batetik besteraino doaz, idazleen „kolorèaren” arabera. Irakurtzea dago, esate baterako, Hannula’ren liburu „zuria” eta Roussillon’en „gorria”.

Gerarren gorabeherak xeheki aipatzea gehiegizkoa litzake, eta ez dut egingo.

Eskuindarrek „Askatasun-Gudua” deitu nahi izan dute 1918-ko hau. Gauza ageria da halere gudu zibil huts bat izan zala ; eta errusitarren aldetik ez zegoela batere arriskurik askatasuna galtzeko : Svinhufvud’en gobernuak errusitar armada Suomi’tik joateko eskatu zuenean (1917-ko Abenduan, beraz), joaten hasi ziran. Izan zan ere 1914-1918-ko gerraren eraskin edo ondorio bat. Nola uler, bestela, alemaniarren laguntza haundia ? Nola ez gogoan har Estonia eta Suomi denbora berean hartu

zituztela alemaniarrek ? Nola azal Sueden'go 1.169 soldadu „oldezko”-ren laguntza ?

Trotsky'ren eskeintza aitzekia ikaragarria izan zan halere „zuri” entzako. „Desordenua” batetik (eta egia esateko ba zegoen), eta Errusia'ren „okupazioa” bestetik, aski izan ziran burgesak eta nekazariak jaikitzeo. Svinhufvud'ek aginte osoa eman zion Mannerheim'i (Mannerheim Odessa'tik zetorren, erdi ixilpean, „zuri”ek deiturik ; eta eskuindar hutsa zan, geroko urteetan nabarmen gelditu zan bezela). Bestetik ere Alemania'ren laguntza eskatu zuen, „errusitar okupazioa” garaitzeko.

Lenin'ek pakea nahi zuen, nolo edo hala. Eta Brest-Litovski'ko alkarizketak aurrera eramane ahal izateko, Suomi'tik errusitar soldaduak oro (sartu berriak gehienak) Errusi'ra itzularazi behar izan zituen (Otsailaren 25-ean erabaki zan hau). Errusitar soldaduek iskilluak utzi zituzkieten Hapalainem'en „gorriek”, eta atzera egin zuten, mugaz bestalderaino. Errusitarrek aldegin ala, alemaniarrek sartu ziran ! Helsinki, hortara, ez zuten Mannerheim'en suomitarrek okupatu, Van Goltz alemaniar jeneralaren 9.000 soldaduek baizik. Soegille guzien ustez Kaiser'ek irabazi zuen gerra, eta ez Vaasa'ko Gobernuak.

Gudu bortitza izan zan lau hillabetez, eta urte askotarako markatu zuen Suomi'ko kondaira. Sozialisten galeraren ondotik, eskubi aldera jo zuen arras Suomi'k, komunista alderdia debekatuz, „gorri” asko gartzelatan sartuz ; eta, handik laister, Lapua'ko mogimenduak gaitzaren sakona erakutsi zuen.

Ez dut nik hemen Mannerheim finlandiar eta eskuindar aiton- seme militarra defendituko. Eskuindarren jokoa lotsagarria izan zan, eta herriaren kontrakoa. Eta ez gaitu harritzen.

Baiñan egia aitortzeko ere sozialdemokratek, sozialismo „hutsa” egin nahiean, eta abertzaletasunaren arazoak „burgeskeria” eta „chauvismo”tzat harturik (hitz hauek ez dira nere lumatik ateraiak, beren ahoetatik behin eta berriz baizik), hondamendira eramane zuten Suomi'ko herri gizajoa, sozial-erreboluzioa eziña egiñez, eta herria eskuindarren eskuetan jarriaz. Soegilleek esaten zuten burruka gogorra izan zuten „gorri”ek, langille askoren abertzale „ustekeria burgesak” ezin erauzirik...

Suomieraren garaitzapena

Puntu bakar hau aztertuko dugu hemen bukatzeko, euskaltzaleen-

tzako pozgarri eta gogoangarri izan ditekealako : nola nagusitu da suomiera erresuma libroan ?

1924-ean, Suomi'ko Ministerioak agindurik, „Sanakirjasäätio” deritzan erakundea sortu zan, Turku'ko eta Helsinki'ko Unibertsidadeetan batera. Izenak berak dionez suomiera idatziaren Hiztegi Ofiziala egitea zan erakundearen betekizun bakarra. Gastuak gobernuak berak ordaintzen zituen.

Erakunde hunek 15 urtetan burutu zuen bere eginkizuna : 1925-etik 1940-arte.

„Sanakirjasäätio” dalakoak lau maillatan egin zuen bere lana :

A) Batetik, 23 herri-giltzarri hautatu zituen Suomi'ko eskualde guzietan, eta 23 pertsona eskolatu, hizkuntzari buruzko jakintza bereziak emanez. 23 pertsona horiek lau urtez egon ziran, nor berari irtendako ikas-herrian, ezertarako ere higitu gabe egonaldi guziaz, egokitutako familiarekin osoki bateraturik (urtean sei aste bakantzaz kanpo, udara aldean). Emandako lana bukatu arte, herri hartantxe jarraitu behar zuen bakoitzak, gobernuak beti ere ordaindurik. Soldatari gagozkiolarik, 23 laguntzailleak irakasleen maillakotzat hartuak izan ziran ; eta bestetara ere lagundu nahiz, lau urte horietan zergarik gabe utzi ziran.

Lan-kopurua hau izan zan : 23 suomizale horiek 30.000-na hizkuntza-txartel bete zituzten (langilleenek baita 40.000 ere) ; eta Suomi'ko dialektu guzien azterketa sakon hunen bidez 700.000 hitz-txartel bildu zituzten (hitz, aditz-jokaera, esakera, eta beste).

Oiñarriztat 23-ek Lönnrot'en hiztegi bana hartu zuten, lana egin artean beren gisara zatitzeko edo moldatzeko.

B) 23 herri-giltzarri horietatik, bina hiztun jator etorrarazi ziran Helsinki'ko Unibersidadera. Zuhurki prestatutako azterketa-hildo batean hitzeragiten zitzairen, gai huntaz eta hartaz, beren esanak oro diskotan inprimatuz.

Disko horien azterketa (ehunka) sakon bana egin zuten segidan Unibertsidade'ko hizkuntzalariek.

Gastuak gobernuak ordaindu zituen.

D) 1920-tik 1930-arte suomizale kasetek hitz-bilduma-txapelketak antolatu zituzten erresuma guzian. Ikasleek lagundu zuten gehienik hitz-biltze modu huntan.

Beren lanaren ondorioz 1.400.000 hitz, atsotitz, eta esaera jator bildu ziran.

E) Gobernuak hitz billa bidali zituen oldezko laguntzailleak Suo-

mi guzian zehar : gazte, ikasle, eta beste. Beren lana goxatzeko eta erraztutzeko, 1927-an „Sanastaja” izeneko aldizkari bat sortu zuen. Bai hau eta bai hitzen txartelak bidaltzea doharik jarri zituen.

1930-etik 1939-ra, 100.000 hitz-txartel bildu ziran urtero, guzira 1.000.000 lortuz.

Oldezko laguntzaille hauek, bat eta beste, 1.000 izan ziran urtean.

Bilduma eskerga hori jorrazteko (txartel milloi batzuk, ageri danez) Batzorde berezi bat sortu zan, Setälä buru.

„Sanakirjasäätiö” dalakoak 8 liburu-aletan emango du argitara suomiera osotu eta ofizialaren Hiztegia. Liburu-ale bakoitzak 700 horrialde izango ditu.

Suomiera modernoaren Hiztegi nagusi horren lehenengo zenbakia 1951-ean atera zan.

Lana ez dago oraindik guztiz burutua, eta osatu ala ari dira gaiñerako aleak argitaratzen. Hizkuntza, halere, guztiz bildua izan da, dialektu guzietan ; eta finkaturik, aberasturik eta gaurkoturik, Eskolaz eta Unibertsidadeaz, goian eta beherean, suomitarren arteko tresna bihurtu da, arrisku guzietatik urrun.

Jarraipide ederra guretzako !

TXILLARDEGI'k

Bibliografia apur bat

Delavoix	Essai historique sur la séparation de la Finlande et de la Russie.
La Chesnais	La guerre civile en Finlande
Hannula	La guerre d'Indépendance de Finlande
Ignatius-Sokkeli	La guerre d'Indépendance de Finlande
Roussillon	Vérités sur la Finlande
H. Montfort	La Finlande
Setälä	Lutte des langues en Finlande
Enckell	La démocratie en Finlande
Wuorinen	A History of Finland
Hakulinen	Le finnois moderne (Orbis, 1952)
Ganivet	Cartas Finlandesas
Perret	Portrait de la Finlande